

Stanislav Stojanović

1. Borba jugoslovenskih komunista za razvoj socijalističkih samoupravnih društvenih odnosa podrazumevala je uvek i borbu za mir, društveni progres i socijalizam u svetu. SKJ i socijalistička Jugoslavija imaju osobeno mesto u društvenim i političkim procesima našeg vremena, pre svega po originalnosti i dometima u razvoju socijalističkih samoupravnih društvenih odnosa. Ali, u istoj meri, i po svojoj principijelnoj spoljnoj politici, po svojoj borbi za ravnopravne odnose između radničkih i drugih progresivnih pokreta, naroda i država, po svojoj solidarnosti s borbom svakog naroda za slobodan i samostalan razvoj.

Internacionalistička solidarnost, prema shvatanju SKJ, i danas podrazumeva, kako se ističe u *Programu SKJ* (1958), upornu borbu protiv imperijalizma, kolonijalizma i neokolonijalizma, za mir, za svestrano međusobno upoznavanje, povezivanje i zbližavanje naroda, za ukidanje nacionalnih i rasnih predrasuda i svih oblika neravnopravnosti, šovinizma i hegemonizma, za nezavisnost i ravnopravnost naroda, za njihovu svestranu ravnopravnu saradnju.

U stvari, takvi odnosi sadržani su u unutrašnjem federativnom ustrojstvu samoupravne socijalističke Jugoslavije. Zbog toga je i internacionalistička sadržina međunarodne saradnje SKJ, međunarodnih odnosa i spoljne politike socijalističke Jugoslavije — prirodan izraz takvog društveno-političkog ustrojstva. Kao što će drug Tito istaći u svom referatu na X kongresu SKJ, »spoljna politika Jugoslavije utemeljena je na istim principima na kojima i naš samoupravni sistem. Ona je jedinstvena, jer izražava interese svih naših radnih ljudi. U njenom kreiranju i sprovođenju učestvuju sve naše republike i pokrajine i svi drugi subjekti našeg društva«.¹

Shodno tome, internacionalistički doprinosi SKJ razvoju socijalizma kao svetskog procesa, posebno progresivnom razvoju odnosa između socijalističkih pokreta i socijalističkih država, sadržani su u:

1

»Deseti kongres SKJ« (dokumenti),
»Komunist«, Beograd, 1974, str. 21.

a. uspešnoj autentičnoj socijalističkoj revoluciji — kao originalnoj sintezi klasnog i nacionalnog u jednoj složenoj višenacionalnoj državnoj zajednici, sintezi borbe za nacionalno s borbom za socijalno oslobođenje (narodnooslobodilačka borba i socijalistička revolucija), kroz koju se KPJ i afirmisala kao autentična nacionalna snaga, a na toj osnovi i kao nosilac borbe za ravnopravne odnose u međunarodnom radničkom pokretu;

b. sopstvenom samostalnom određivanju i vođenju svoje unutrašnje i spoljne politike (kada je postao vladajući politički pokret u svojoj zemlji) i uspešnom socijalističkom razvoju zemlje (strateško opredeljenje za razvitak socijalističkih samoupravnih društvenih odnosa i konkretno-istorijsko iskustvo u razvitku takvih odnosa);

c. koncepciji socijalizma kao svetskog procesa i konkretnoj mnogostrukoj povezanosti sa velikim brojem komunističkih, socijalističkih, socijal-demokratskih, nacionalnooslobodilačkih i drugih progresivnih pokreta (koju ta koncepcija podrazumeva).

U određenom smislu, rezultantu internacionalističke pozicije SKJ u istorijskim procesima našeg vremena predstavlja — udeo socijalističke Jugoslavije u formiranju i razvoju politike nesvrstavanja, kao istorijski novog oblika uspešnog internacionalnog povezivanja procesa socijalne i nacionalne emancipacije, kao sinteze antiimperijalističkih oslobodilačkih težnji naroda u svetskim okvirima, koja se izražava u borbi za prevazilaženje međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa imperijalističke epohe, tj. za demokratizaciju međunarodnih odnosa i samostalan društveni razvoj svakog naroda.

U stvari, doprinos SKJ razvoju odnosa u međunarodnom radničkom pokretu, u skladu sa uslovima u kojima je taj pokret delovao u periodu između dva rata a naročito posle drugog svetskog rata, vezan je — kako s pravom ističe Edvard Kardelj² — pre svega za proces prerastanja Komunističke partije Jugoslavije u autentičnu *revolucionarnu nacionalnu političku snagu*, koja će biti sposobna da apsorbuje progresivne i revolucionarne težnje i impulse radničke klase svoje zemlje i da, na toj osnovi, vodi uspešnu revolucionarnu akciju u konkretno-istorijskim uslovima u kojima živi ta klasa, tj. da postane stvarni politički faktor u jugoslovenskom društvu. A Titova koncepcija revolucionarne radničke partije podrazumevala je, u prvom redu, borbu protiv oportunizma, frakcionaštva i sektaštva u jugoslovenskom komunističkom pokretu, koju je on započeo još mnogo ranije nego što je postao generalni sekretar Partije.

Njegov zahtev za povratak CK KPJ u zemlju i za osposobljavanje Partije da se sama finansira, postavljen i ostvaren u drugoj polovini 30-ih godina — a isti smisao imala je i odluka o osnivanju KP Slovenije i KP Hrvatske — bio je motivisan željom i potrebom da se pojača politički uticaj i snaga Partije; da se ona tesno poveže i »saživi« sa životnim uslovima i problemima sopstvene radničke klase i sopstvenih naroda. Jedino je na

2
E. Kardelj, *Tito i KPJ* (govor na svečanoj sednici CK SKJ 28. decembra 1967); E. Kardelj — M. Krleža, *Tito i SKJ*, Radnička štampa, Beograd, 1972.

toj osnovi i bilo moguće stvaranje širokog fronta antifašističkih i demokratskih snaga oko Partije, koji je mogao da predstavlja političku osnovu uspješne narodnooslobodilačke borbe i autentične socijalističke revolucije u Jugoslaviji u uslovima takve borbe. Odluka da se ukine partijska politička emigracija i rukovodstvo »približi« članstvu, odnosno stavi pod kontrolu članstva Partije, radničke klase i radnih ljudi svoje zemlje, značila je — osposobljavanje Partije da se zbilja suoči s problemima svoje zemlje i da uspješnim razrešavanjem tih (nacionalnih) problema daje svoj internacionalistički doprinos razvoju socijalizma u svetu. Ta odluka značila je pripremu, nekoliko godina kasnije započete, oružane faze jugoslovenske socijalističke revolucije, koju je izvela ova Partija.

Konkretno istorijski, Titova koncepcija avangardne revolucionarne Partije, koja je istovremeno i »partija masa«, morala se ostvarivati u procesu osamostaljivanja partijske organizacije u odnosu na Komunističku internacionalu, jer je težnja ka političkoj samostalnosti izražavala potrebu da se revolucionarna akcija jugoslovenskih komunista oslobodi svega onoga što je otežavalo da se otkrivaju najadekvatniji metodi i sredstva za revolucionarnu političku aktivnost. I kad je imala formu borbe za ostvarivanje odluka tadašnjeg međunarodnog centra (naročito i pre svega odluka VII kongresa Kominterne, održanog 1935. godine), to je, u stvari, objektivno bila borba za političku samostalnost Partije u odnosu na taj centar. Tako je antisektaška politička strategija VII kongresa Kominterne, u čiju je plodotvornost Tito bio duboko uveren, sprovedena i kad je ona — povodom sovjetsko-nemačkog pakta 1939. godine, na primer — od mnogih bila napuštena ili zanemarena.

Isti smisao imala je i borba protiv frakcionaštva u Komunističkoj partiji Jugoslavije, koje se produžavalo znatno više nego što bi inače bio slučaj da se Kominternu nije neposredno mešala u unutrašnji organizaciono-politički razvoj KPJ, tj. da uopšte na rukovodstvo Partije u to vreme nisu imale manji uticaj partijske organizacije u zemlji nego situacija koja se postepeno stvarala u Komunističkoj internacionali, tako da se Partija razvijala — i tu je izuzetna bila Titova uloga — »ne uz pomoć nego nasuprot djelatnosti tadašnjeg rukovodstva«.³ Zbog toga je osamostaljivanje Komunističke partije Jugoslavije u formulisanju svoje strategije i taktike revolucionarne borbe u odnosu na Kominternu bilo i osnova uspješne anti-frakcijske borbe i učvršćenja revolucionarnog jedinstva Partije; kao što je, s druge strane, uspeh u toj borbi protiv frakcionaštva također imao značaj jednog od preduslova političkog osamostaljivanja KPJ, njenog prestanja u autentičnu nacionalnu političku snagu koja je — tek kad je postala snažna i jedinstvena — mogla da zauzme komunistički kritičku poziciju i u odnosu na Kominternu.

Ništa, pri tom, ne menja na stvari činjenica da su u toj borbi za novi koncept Partije uvažavane realnosti: da se ona odvijala u okviru Komin-

3
Tito: Referat na svečanoj sednici CK SKJ povodom proslave 40-godišnjice osnivanja i rada KPJ, 19. aprila 1959, *Govori i članci*, »Naprijed«, Zagreb, knjiga I, str. XX.

terne, čiju je »sekciju« KPJ predstavljala; da se prema Kominterni i odnosilo kao prema centru (podnošenje izveštaja, primanje direktiva i sl.); tj. činjenica da se borba za političko osamostaljivanje KPJ vodila u vidu borbe za progresivno preobražavanje odnosa u Komunističkoj internacionali (razume se, pre svega, što se faktičkog statusa KPJ tiče), a ne za istupanje iz ove organizacije, za rascep u međunarodnom komunističkom pokretu, tj. za sopstveno izdvajanje iz ovog pokreta.

Titova borba da Partija postane autentična nacionalna snaga nikada nije podrazumevala političku orijentaciju ka nekakvom nacionalističkom zatvaranju. Naprotiv, Tito je revolucionarne perspektive jugoslovenskog komunističkog pokreta — i onda, i kasnije, i danas — video upravo u najtješnjoj internacionalnoj povezanosti sa drugim takvim pokretima. Njegova kritička pozicija — i prema sopstvenoj Partiji i prema drugima — podrazumevala je spremnost na ravnopravnu i konstruktivnu saradnju i konkretnu internacionalističku solidarnost — i onda kada je, sticajem istorijskih okolnosti, dolazilo i do ozbiljnih sporova, sukoba, pa i rascepa u međunarodnom komunističkom pokretu, u kojima je autentična revolucionarna pozicija Komunističke partije, odnosno Saveza komunista Jugoslavije, bila povod ili razlog za sporove i sukobe. Drugim rečima, Tito nikad nije samostalnost Partije suprotstavljao potrebi njenog internacionalnog povezivanja. Naprotiv, on sam bitno je doprineo da je internacionalistička solidarnost uvek bila jedna od osnovnih komponenata idejno-političke orijentacije jugoslovenskog komunističkog pokreta, ali je osnovni preduslov za istinsku solidarnost video u tome da sve partije imaju status samostalnih subjekata u međusobnim odnosima.⁴

Prema tome, iz orijentacije na samostalnu strategiju i taktiku borbe za socijalizam rezultira stvarna odgovornost jugoslovenskog komunističkog pokreta za uspeh te strategije i taktike pred svojom radničkom klasom i narodom. Konkretno — istorijski to je bila bitna pretpostavka uspešne socijalističke revolucije u uslovima narodnooslobodilačke borbe koju predvodi relativno malobrojna ali samostalno vođena revolucionarna partija. To je rezultiralo, zatim, u specifičnom političkom sistemu — politički oslojnom i tesno povezanom ne samo sa radničkom klasom (koja je predstavljala manji procenat socijalne strukture društva) nego i sa drugim društvenim slojevima, pre svega seljaštvom (narodni front), koje je i činilo

4
E. Kardelj s pravom ističe da su »Tito, kao i partijsko rukovodstvo kojem je on bio na čelu, stalno bili svesni da radnička klasa Jugoslavije ne može da vodi uspešnu bitku za svoje interese ako se u toj borbi ne bude oslanjala na sve one snage i procese u svetskim zbivanjima koji znače progres ljudskog društva, i posebno ako ne bude povezana sa revolucionarnom akcijom međunarodnog radničkog pokreta i ako se ne bude oslanjala na političku ulogu Sovjetskog Saveza u svetu. Međutim, u taj pokret se naša Partija, s Titom na čelu, nije uključila kao mehanički

izvršilac doktrine jednog svetskog ideološkog pokreta, već kao samostalan revolucionarni i stvaralački faktor, koji je crpeo političku snagu iz povezanosti sa svojom radničkom klasom i narodnim masama uopšte, a svoju akcionu sposobnost — kako iz te nacionalne, tako i iz svoje internacionalističke povezanosti. Samo takvim samostalnim izvorima svoje snage Partija je ujedno mogla dati stvarni doprinos međunarodnom revolucionarnom radničkom pokretu« (E. Kardelj, cit. delo, str. 20 — 30).

osnovnu socijalnu snagu narodnooslobodilačke borbe u agrarnoj Jugoslaviji.

Iz toga je izvicala i težnja Komunističke partije Jugoslavije za ravnopravnim odnosima u međunarodnom komunističkom pokretu, kao i u međunarodnim odnosima uopšte, u odnosima između velikih sila i malih zemalja posebno: suprotstavljanje politici interesnih sfera, vanblokovska pozicija u principu, kasnije — politika nesvrstavanja.

Ta težnja izražena je još u toku oružane faze revolucije; zatim u sukobu 1948; u principijelnoj osnovi normalizacije odnosa sa KPSS i drugim komunističkim partijama (Beogradska i Moskovska deklaracija), koja je značila — zadržavanje pune samostalnosti SKJ u odnosu na druge komunističke partije, odnosno socijalističke Jugoslavije prema vojno-političkim blokovima; u odnosu prema savetovanjima komunističkih partija sa intencijama i elementima međunarodnih foruma za rukovođenje komunističkim pokretom; u odnosu prema sporovima i sukobima u međunarodnom komunističkom pokretu i među socijalističkim zemljama; u principijelnom opredeljenju za razvoj najšire ravnopravne bilateralne i druge saradnje u radničkom pokretu bez obzira na ideološko-političke razlike; i, razume se, u konkretnom razvoju takve saradnje sa drugim komunističkim partijama i drugim radničkim partijama i nacionalnooslobodilačkim i drugim progresivnim pokretima, koju je Savez komunista Jugoslavije — tokom 50-ih godina, i kasnije, i danas — razvijao na istim osnovama i sa istim intencijama.

Zbog toga Titove spoljno političke koncepcije, i spoljno politička praksa koju one iniciraju, odnosno uopštavaju, i podrazumevaju — borbu za pravedniji svet, protiv kolonijalizma, neokolonijalizma i uopšte nacionalnog ugnjetavanja. One odbacuju sektaško odvajanje međunarodnog radničkog pokreta od drugih antiimperijalističkih i demokratskih snaga i nude socijalističku alternativu odnosa među narodima i progresivnim društvenim snagama u skladu sa društveno-istorijskim uslovima u savremenom, sve tešnje međuzavisnom i istovremeno sve dublje podeljenom svetu suočenom sa sudbonosnim opasnostima nuklearne ere.

Tito je već neposredno posle rata isticao da spoljna politika jedne socijalističke zemlje kakva je Jugoslavija ne sme biti pragmatistička, nego principijelna, i da mora voditi računa o celini antiimperijalističkih, demokratskih i progresivnih procesa u svetu.⁵ On, i Partija kojoj je na čelu, polazili su od koncepcije socijalizma kao jedinstvenog svetskog procesa, koji podrazumeva ne samo borbu međunarodnog radničkog pokreta za istorijske interese radničke klase nego i šire — borbu demokratskih, progresivnih i socijalističkih snaga za mir i miroljubivu koegzistenciju među narodima i državama, za demokratske odnose i ravnopravnu saradnju među narodima, anticolonijalnu borbu naroda za političku i ekonomsku nezavisnost i brži ekonomski razvoj. Socijalističke snage, po Titovu shvatanju,

5

«Pitanja vanjske politike nisu pitanja jednog kratkog perioda», govorio je on, na primer, 18. februara 1950. «To su za nas historijska pitanja, jer se ona tiču jedne socijalističke zemlje ... Državni

rukovodioci takve države ne mogu prodavati svoje principe ... Svaki drukčiji postupak bi nam se osvetio» ... (Govor u Titovu Užicu, *Govori i članci*, knj. V, str. 22 — 23.)

treba da budu sposobne da nastupaju i deluju u ime celine toga procesa i pokreta, a ne da se ideološki zatvaraju u sebe. Zbog toga SKJ i socijalistička i nesvrstana Jugoslavija vide svoj dugoročni interes u povezivanju i saradnji sa svim međunarodnim snagama koje u određenom istorijskom trenutku mogu doprineti progresivnom razrešavanju konkretnih međunarodnih problema.

Prema tome, Titov doprinos sagledavanju savremenih problema antiimperijalističke i antikolonijalne borbe, borbe protiv svakog hegemonizma u međunarodnim odnosima, pa i borbe za demokratske, tj. socijalističke odnose u radničkom pokretu, sadržan je, između ostalog, u njegovom prilogu razvijanju novih oblika tesne povezanosti istorijskih interesa radničke klase sa svim vidovima antiimperijalističke borbe naroda, tj. prožimanja procesa socijalne i nacionalne emancipacije. Taj doprinos je sadržan u njegovoj ličnoj ulozi u iniciranju, stvaranju i razvoju pokreta nesvrstavanja i borbe tog pokreta za aktivnu miroljubivu koegzistenciju, mir, demokratizaciju međunarodnih odnosa, za progresivno rešavanje krupnih međunarodnih problema koje rađa rastući jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja i regiona sveta, za uspostavljanje novog međunarodnog ekonomskog poretka, tj. za prevazilaženje međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa imperijalističke epohe.

Na taj način je, svojim narodnooslobodilačkim ustankom najširih razmera u okupiranoj Jugoslaviji u okviru porobljene Evrope i istovremenom socijalističkom revolucijom, kao i kasnijim i današnjim razvojem autentične socijalističke samoupravne društvene prakse i socijalističke misli; a u istoj meri i svojom dinamičnom, progresivnom međunarodnom aktivnošću, jugoslavenski komunistički pokret — a to znači u bitnome Josip Broz Tito, koji predvodi taj pokret — dao značajan stvaralački doprinos istorijskom iskustvu i teoriji međunarodnog socijalizma.⁶

2. U stvari, kao što su koreni politike nesvrstavanja uopšte sadržani u velikoj antikolonijalnoj revoluciji tokom drugog svetskog rata, koreni *ideje i pozicije* nesvrstavanja socijalističke Jugoslavije sadržani su već u tokovima i ishodu bitke za stvaranje i nezavisnost nove Jugoslavije u nastajanju; dakle — u toku drugog svetskog rata a naročito neposredno po njegovom završetku.

Jer ta bitka je, između ostalog, podrazumevala jugoslovensko odlučno i javno suprotstavljanje politici »interesnih sfera« i odbijanje da jugoslovenski narodi postanu »moneta za potkusurivanje« u okviru takve politike velikih sila — saveznica Jugoslavije u antifašističkoj koaliciji.

Već 12. septembra 1944. godine Tito je u jednom svom govoru na ostrvu Visu upozoravao:

»Moram da kažem: ako smo mi u sklopu naših velikih saveznika jedna mala zemlja po teritoriji, svojim djelima smo dokazali da je naš narod velik duhom. Bilo bi nam mnogo krivo i ne bismo se s tim mogli pomiriti kad bi se u ovim danima, kojima se rješava sudbina pojedinih zemalja,

naša zemlja smatrala nečim trećestepenim, kad bi nas držali po strani i kad bi nam drugi krojili košulju. Mi hoćemo da budemo zajedno sa našim saveznicima za stolom gdje će se rješavati sudbina Evrope, pa i naše zemlje. To je naše pravo i mi ćemo pri njemu stati.«⁷ To je, u stvari, ono temeljno pravo svakog naroda u borbi za čije ostvarivanje se i sastoji misao današnje politike nesvrstavanja.

Ta čvrsta rešenost da se svim sredstvima izbori našim narodima status *ravnopravnog subjekta* u međunarodnim poslovima, posebno kad je reč o odlučivanju koje se neposredno tiče same Jugoslavije, tj. odlučna suprotstavljenost težnjama da jugoslovenski narodi budu *objekt* u međunarodnim odnosima — predstavlja crvenu nit koja se otada, znači od 1944. godine, provlači u *javnim* Titovim istupanjima.

On je, tako, u svom prvom govoru u slobodnom Beogradu 27. oktobra 1944. bio, upravo u ovom smislu, vrlo decidan:

»Nećemo više da budemo dječja lopta ili moneta za potkusurivanje! Mi smo u ovoj borbi stekli pravo da ravnopravno sa saveznicima učestvuemo i u ovom ratu i u izgradnji nove i srećnije Evrope, ne samo Jugoslavije.«⁸

Nešto kasnije, u govoru na velikom narodnom mitingu u Ljubljani 27. maja 1945. godine, Tito je takođe istakao:

»Govorilo se da je ovaj rat pravedan rat, i mi smo ga takvim i smatrali. Ali mi tražimo i pravedan završetak, mi tražimo da svaki bude gospodar na svome; mi nećemo da plaćamo tuđe račune, mi nećemo da budemo moneta za potkusurivanje, mi nećemo da nas miješaju u neku politiku interesnih sfera. Zašto da se našim narodima upiše u zlo što hoće da budu u svakom pogledu nezavisni i zašto da im se ta nezavisnost ograničava i osporava? Mi nećemo više da budemo zavisni ni od koga ...

... To je nova Jugoslavija ... S ovom Jugoslavijom nema mešetarenja, nema trgovine ...«⁹

U stvari, još uoči drugog svetskog rata, kada je postao generalni sekretar KPJ i insistirao na samostalnosti Partije u odnosu na Kominternu (1937), posebno 1941. godine, kad je — pokretanjem najmasovnijeg ustanka u porobljenoj Evropi — jugoslovenskom narodnooslobodilačkom pokretu obezbedio status saveznika u antifašističkoj koaliciji, Tito je ustao u zaštitu našeg prava da egzistiramo kao nezavisni narodi. Pored socijalne (socijalističke) komponente, u tomu je bio i glavni misao jugoslovenske narodnooslobodilačke borbe, i to se, naravno, ticalo i odnosa nove Jugoslavije prema saveznicima.

Prema tome, korene kasnijeg jugoslovenskog koncepta politike nesvrstavanja moramo tražiti već u međunarodnom položaju nove Jugoslavije u toku i neposredno posle drugog svetskog rata; u njenoj objektivnoj upu-

⁷ J. B. Tito, *Govori i članci*, knj. I., »Naprijed«, Zgb, 1959, str. 242—243.

⁸ Isto, str. 247.

⁹ »Borba«, 28. maja 1945.

ćnosti na suprotstavljanje politici interesnih sfera velikih sila, jer je to bila egzistencijalna pretpostavka elementarne nacionalne nezavisnosti jugoslovenskih naroda i narodnosti; ali i više od toga: pretpostavka očuvanja integriteta bilo kakve Jugoslavije.

Sučeljavanje protivrečnih interesa (različitih) velikih sila na ovim prostorima predstavljalo je bitnu komponentu egzistencije balkanskih naroda tokom vekova; i veliko breme pod kojim se modelirala sudbina tih naroda, izmičući iz njihovih ruku. To sučeljavanje vrlo se oštro i polivalentno izrazilo i tokom drugog svetskog rata. I to ne samo kroz ratnu suprotnost zaraćenih strana (fašističke sile — antifašistička koalicija u čijem je sastavu bila i Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije) nego se to sučeljavanje protivrečnih interesa velikih sila izrazilo, baš što se sudbine Jugoslavije tiče, i u odnosima između vodećih sila antifašističke koalicije (Čerčilove ponude Staljinu, tj. Teheran, Jalta, Potsdam i dr.).

Nova Jugoslavija je, dakle — kao tvorevina jedne autentične socijalističke i istovremeno nacionalno-oslobodilačke revolucije, ali i kao područje protivrečnog sučeljavanja i sukoba interesa velikih sila zbog svog geostrateškog položaja i značaja — objektivno bila upućena na osporavanje politike »interesnih sfera«, jer bez toga nije bila moguća elementarna nacionalna nezavisnost naših naroda i narodnosti.

Naročito je Josip Broz Tito toga bio svestan još u toku samog rata, i sa tom svešću vodio bitku za međunarodnopravno priznavanje nove Jugoslavije. Još više i još jasnije je ta svest izražena neposredno posle ovoga rata, i to i onda kada su svesno razvijani odnosi najtešnje saradnje i savezništva nove Jugoslavije sa Sovjetskim Savezom. Naime, i u vreme kada je, između ostalog, inicirala zaključivanje sporazuma (paktova) o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći sa Sovjetskim Savezom i zemljama narodne demokratije, Jugoslavija je istovremeno isticala *potrebu saradnje i s drugim zemljama*, smatrajući da je to jedan od priloga za učvršćenje mira u svetu i da koristi i samoj Jugoslaviji.

Drugim rečima, *antiblokovska pozicija Jugoslavije u principu* — nije nastala sukobom sa Staljinom 1948. godine nego mnogo ranije i, obrnuto, taj sukob je, u stvari, samo *posledica* takve pozicije Jugoslavije. Tito je, na primer, još u vreme kada su se vojno-politički blokovi tek nazirali, javno izneo jedan takav stav 31. marta 1947. godine, kada je rekao: »... reakcionari na Zapadu obično govore o dva bloka: zapadnom i istočnom. To govore oni koji žele rat. Kad bi se ti njihovi blokovi obistinili, onda bi opasnost od rata bila permanentna, jer blokovi sadrže u sebi takvu opasnost«.¹⁰

Zbog toga i ne iznenađuje — jer to predstavlja samo nastavljanje jedne magistralne linije razvoja koja je bila imanentna autentičnosti jugoslovenske revolucije — što je Jugoslavija, pod Titovim rukovodstvom, zadržala *vanblokovsku i antiblokovsku poziciju* i posle sukoba sa Staljinom.

Suprotno svakodnevnim propagandističkim optužbama iz istočnoev-

10

J. B. Tito, *Govori i članci*, knj. III, str. 29.

ropskih zemalja tih godina da se Jugoslavija već uključila, odnosno da će se uključiti u kapitalistički blok koji se upravo oformio, pa i nekim sličnim očekivanjima na Zapadu, Jugoslavija to nije učinila ni u situaciji u kojoj su objektivno bile moguće dileme, pa i razmišljanja i u tom pravcu. Za jednu pragmatiku politiku to je i moglo da bude alternativa. Štaviše, Staljin je učinio sve da to Jugoslaviji postane i jedina alternativa: potpuni »raskid«, višegodišnja ekonomska blokada, politički pritisak i izolacija, čak ratne pretnje. I kada je jedini izlaz bio u »otvaranju« prema Zapadu i egzistencijalni značaj imalo razvijanje, pre svega ekonomske, saradnje sa kapitalističkim zemljama, drug Tito je uporno isticao: »Mi smo mala zemlja, ali ćemo strogo čuvati svoju vanjskopolitičku liniju, strogo ćemo paziti da ona bude na principima marksizma-lenjinizma, da bude socijalistička; da kaže svim velikim zemljama — a ovde se radi o velikim — i na Zapadu i na Istoku, da se ne može trgovati niti govoriti o sudbini malih naroda, a da se oni ne pitaju da li su sporazumni sa razgovorima koji se o njima vode ili nisu.« (Govor u Stolicama 26. septembra 1949. godine.)¹¹

Tu istu misao i poziciju on će, nešto kasnije (govor u Titovu Užicu 18. februara 1950), gotovo programski, formulisati ovim rečima:

»Mi vodimo od samog početka jednu dosljednu i samostalnu spoljnu politiku. Pitanja vanjske politike nisu pitanja jednog kratkog perioda. To su za nas historijska pitanja, jer se ona tiču jedne socijalističke zemlje koja je u punom revolucionarnom zamahu svoga stvaralaštva, u zamahu stvaranja novog društva i bolje i srećnije budućnosti. Državni rukovodioci takve države ne mogu prodavati svoje principe ni za kakve mašine i ni za kakvu cijenu ...

... Svaki drukčiji postupak strahovito bi nam se osvetio. To treba da znaju u inostranstvu svi oni koji bi možda mislili da ćemo mi jednoga dana podleći ovim teškoćama i preći u njihov tabor. Mi kažemo, a to govorimo odonda kada smo se posvađali sa Informbiroom, da ni u kakav drugi tabor mi ne mislimo da idemo. Mi se ne nalazimo ni u čijem taboru, mi nismo ni u kakvom bloku.«¹²

Dakle, jugoslovensko rukovodstvo, pre svega Tito, insistiralo je i tada na principijelnoj *vanblokovskoj poziciji* (neokrnjenoj do danas), čiju dalekosežnost tek iz današnje retrospektive možemo u celini da sagledamo. Tito je odlučno odbacivao priključenje NATO-paktu i onda kada je — zbog vojnih pretnji Staljina — Jugoslavija morala uspostaviti i razvijati vojnu saradnju ne samo sa vodećom silom toga pakta (SAD) nego i sa drugim njegovim članicama, pa i sa samim paktom; i onda kada je oformila vojno-politički savez sa dvema njegovim članicama, Grčkom i Turskom (Balkanski pakt).

Otuda, ni normalizacija odnosa sa SSSR posle Staljinove smrti — suprotno nekim motivacijama, očekivanjima pa i nastojanjima u tom smislu — nije predstavljala početak procesa reintegracije Jugoslavije u »socijalistički lager«.

11
Isto, knj. IV, str. 305—306.

12
Isto, knj. V, str. 22—23.

3. Sâm Tito je više puta govorio da je za svoju akciju okupljanja van-blokovskih zemalja bio inspirisan rezultatima Bandunške konferencije zemalja Azije i Afrike (1955). Međutim, korenc njegovog koncepta kasnije politike nesvrstavanja, osnovne ideje u tom smislu naziremo još u 1949. godini. Izvesnu (sumarnu) skicu te političke platforme Tito je, na primer, dao u jednom odgovoru na pitanje francuskog novinara Luja Dalmasa 21. decembra 1949. godine, na pitanje da li veruje da je u današnjem svetu moguća odbrana jedne politike zaista nezavisne od ruskog i američkog bloka i koji bi bili glavni elementi te politike koja bi mogla da postane jedna stvarna »treća sila«. Taj odgovor je glasio: »Primjer posljednjeg zasjedanja Ujedinjenih nacija dokazuje da je ne samo moguće već i vrlo korisno ako male zemlje vode zaista principijelnu politiku kod rješavanja međunarodnih pitanja, ako se ne obaziru na mišljenje pojedinih velikih sila, koje ponekad imaju takve planove koji nisu u skladu sa očuvanjem mira i poštovanjem nezavisnosti malih naroda.«¹³

Na liniji takvih razmišljanja, i u izvesnom smislu preteču kasnije politike nesvrstavanja (iako ovo ne nudim kao ocenu vrednosti tog događaja) — održan je u novembru 1951. godine u Zagrebu tzv. *skup mir*, koji je — što se nas tiče — bio zamišljen kao početak jednog novog mirovnog pokreta koji bi podrazumevao, kako je to tumačio Tito, razvoj međunarodne saradnje, ravnopravnost između velikih i malih naroda, pravo kolonijalnih i polukolonijalnih naroda da sami sobom upravljaju, pomoć ekonomski jakih nerazvijenim zemljama.¹⁴

To su, u stvari, kako se vidi, po sadržaju već bile — osnovne konture buduće politike nesvrstavanja. Dve godine kasnije Tito će ih već sasvim precizno formulisati u odgovoru na pitanje jednog indijskog novinara o izglecima za stvaranje trećeg bloka (16. avgusta 1953):

»... mi smatramo da bi stvaranje trećeg bloka bilo pogrešno. Ono bi izazvalo reakciju oba bloka koji već postoje i mi bismo imali oba bloka protiv sebe. Ja mislim da nešto drugo — što se već radi u Indiji, a što radimo i mi — a to je stvaranje opšteg progresivnog pokreta u svijetu gdje bi takve zemlje kao što su Jugoslavija i Indija mogle svojom otvorenom, iskrenom politikom, politikom učvršćenja mira i izgladivanjem međunarodnih sporova, mobilisati sve progresivne snage. To ne bi bio nikakav blok, već demokratsko javno raspoloženje svijeta, koje bi više uticalo i sprečavalo sukobe između postojećih blokova u svijetu.«¹⁵

Titova vizija kasnije politike nesvrstavanja, koja je izlazila izvan okvira tada dominantnog, blokovskog pogleda na budućnost sveta i međunarodne odnose i podrazumevala perspektivu ne samo moguće nego neizbežne *miroljubive koegzistencije* naroda i država, bez obzira na karakter njihovog unutrašnjeg društvenog i političkog uređenja, bila je, dakle, u osnovi uobličena početkom 50-ih godina.

U stvari, u punom jeku hladnog rata, Tito je već 1951. godine bio uve-

13
Isto, knj. IV, str. 368—369.

14
Isto, knj. VI, str. 281—282.

15
Isto, knj. VIII, str. 192—193.

ren »da i socijalističke i kapitalističke države mogu uporedo postojati i saradivati u mnogim pitanjima, a unutrašnje uređenje u svakoj zemlji treba da bude stvar naroda tih zemalja« (27. novembra 1951).¹⁶ Krajem 1954. i početkom 1955. godine jugoslavenski Predsednik će, u svojim govorima u indijskom parlamentu i na Univerzitetu Rangun, definisati miroljubivu koegzistenciju zemalja i država sa različitim sistemima kao antitezu politici blokova i podeli na ideološkoj bazi. On je imao u vidu ne neku vrstu pasivnog koegzistiranja, nego »aktivnu saradnju i sporazumno rešavanje različitih problema, kao i otklanjanje svih elemenata koji neizbežno ometaju široku saradnju među velikim i malim državama«. ¹⁷ Dakle, u vreme kad se i sam termin »koegzistencija« morao tražiti po leksikonima, smatrao je da je ona i praktički moguća, čak da je bitan preduslov da bi se izbegao novi svetski rat.

U kominikeima koji su tada potpisani u Indiji i Burmi sadržaj aktivne miroljubive koegzistencije preciziran je u smislu — stalnog i aktivnog nastojanja u pravcu rešavanja svih važnijih međunarodnih problema, naročito onih koji predstavljaju glavni izvor zategnutosti u svetu, saradnjom svih država na njihovom uzajamnu korist, bez obzira na razlike u njihovim političkim i društvenim sistemima. Takva saradnja treba da se zasniva na principima uzajamnog poštovanja nezavisnosti i suvereniteta, neagresije, jednakosti i nemešanja u unutrašnje stvari drugih (jugoslovensko-burmanski kominike).¹⁸ Shodno tome, i politika *neangažovanja u blokove* — u čijoj je osnovi miroljubiva koegzistencija — nije neutralnost ili neutralizam; nego »pozitivna, aktivna i konstruktivna politika koja treba da vodi kolektivnom miru na kojem jedino kolektivna sigurnost može da počiva« (jugoslovensko-indijski kominike).¹⁹

U osnovi tih shvatanja nalazilo se nedvosmisleno uverenje da postojeće oštre suprotnosti savremenog sveta ne isključuju mogućnost miroljubive koegzistencije kao »aktivne i svestrane međunarodne saradnje«. Aktivna miroljubiva koegzistencija predstavljala je jugoslovenski odgovor na osnovno pitanje savremenog sveta — da li se osnovne svetske suprotnosti (između kapitalizma i socijalizma, između kolonijalnih sila i naroda u kolonijama, odnosno između razvijenih i manje razvijenih država) mogu prevazilaziti putem međunarodne saradnje ili je neizbežna primena politike sile koja ih dalje zaoštrava i vodi njihovom ratnom »razrešavanju«.

To je istovremeno bio i *socijalistički* odgovor. Upravo zbog toga što je razvoj ka socijalizmu izraz objektivnih tendencija razvitka društva, a ne samo stremljenje jedne odnosno jednog broja zemalja, Tito je smatrao da jedino tekuća i buduća društvena praksa, a ne međunarodni ratovi, može da potvrdi prednosti socijalističkog sistema za društveni napredak čovečanstva. Sama činjenica da u današnjem svetu postoje države sa različitim društvenim sistemima, različitim stepenom ekonomskog razvitka, različitim oblicima političke organizacije i suprotnim ideologijama (razlike koje su posledica istorijskog razvoja i različitih uslova društvenog razvitka u

16
Isto, knj. VI, str. 289.

17
Isto, knj. X, str. 29—31. i 69—72.

18
»Borba«, 18. januara 1955.

19
»Borba«, 25. decembar 1954.

raznim zemljama) — čini nužnom u međunarodnom ponašanju država primenu principa da je pitanje pravca i karaktera društvenog razvitka u svakoj pojedinoj zemlji unutrašnja stvar naroda koji u njoj živi.

4. Prema tome, sve osnovne ideje Titove koncepcije jedne progresivne međunarodne politike — koja ima smisao alternative blokovskoj podeli sveta i opasnosti nuklearnog samouništenja čovečanstva koju ta podela i konfrontacija sadrži — uobličene su u prvoj polovini 50-ih godina. Kasnije je sledilo, pre svega, traganje za mogućnostima i metodima oživotvorenja tih ideja, kao i akcija za njihovo oživotvorenje u toku koje su one razvijane i konkretizovane na nezadrživim težnjama mnogih nacija i naroda — ka samostalnosti i nezavisnim, sopstvenim, putovima svoga razvoja.

U tom traganju srećemo, najpre, daleki put jugoslovenskog Predsednika u Indiju i Burmu krajem 1954. i početkom 1955. godine; zatim sastanak Nehrua, Namera i Tita na Brionima u junu 1956. godine; poznate višemesečne Titove »putove mira« po zemljama Azije i Afrike u drugoj polovini 50-ih godina, koji će značiti pokretanje jedne dalekosežne inicijative za okupljanje vanblokovskih zemalja kao savesti savremenog čovečanstva, kao moralne snage koja se može uspešno suprotstaviti snazi oružja. Inicijative koja će biti krunisana održavanjem, prve u nizu, Beogradske konferencije šefova država ili vlada neangažovanih zemalja, u septembru 1961. godine; i inicijativama za napuštanje hladnog rata, popuštanje međunarodne zategnutosti i sporazumevanje među velikim silama, koje će ta konferencija usvojiti.

Tako se oformio vanblokovski *pokret neangažovanja*, kasnije nazvan *pokretom nesvrstanosti*, kao nov, značajan činilac savremenih međunarodnih odnosa.

U međuvremenu je, u nastojanju da — kao socijalistička zemlja — svojom aktivnošću podstiče najšire angažovanje naprednih snaga u svetu u borbi za mir i ravnopravne odnose među narodima i državama, posebno ravnopravne ekonomske odnose, Jugoslavija pod Titovim rukovodstvom razvila veoma dinamičnu međunarodnu aktivnost. Jugoslovenska shvatanja o međunarodnim odnosima i aktivnoj miroljubivoj koegzistenciji dobijala su podršku u mnogobrojnim susretima jugoslovenskog Predsednika s državniciima drugih zemalja tokom 50-ih godina, kao i na mnogim međunarodnim skupovima, a unesena su i u mnoge međunarodne dokumente.

Primenjujući principe aktivne miroljubive koegzistencije, Jugoslavija je s velikim brojem zemalja u svim regionima sveta, pre svega sa novooslobođenim zemljama Azije i Afrike, uspostavila političku saradnju, razvila ekonomske odnose, plodnu naučno-tehničku i kulturnu saradnju.

Reafirmacija i primena tih principa (Beogradska i Moskovska deklaracija 1955. i 1956.)²⁰ predstavljala je plodotvornu osnovu normalizacije i kasnijeg uspešnog razvoja odnosa sa Sovjetskim Savezom i ostalim socijalističkim zemljama; usprkos određenim krupnim idejno-političkim razlikama, pa i ne malim idejno-političkim sporovima koji su, povremeno, karakterisali te odnose krajem 50-ih godina i kasnije.

20

»Borba«, 3. juna 1955. i 21. januara 1956.

Isto tako, usprkos povremenim teškoćama (do kojih je uglavnom dolazilo zbog tradicionalnih ideoloških motivacija ili pokušaja političkog uslovljavanja — ne sa jugoslovenske strane), odnosi Jugoslavije sa Zapadom, tokom 50-ih godina i kasnije, takođe su predstavljali primer uspešne primene politike aktivne miroljubive koegzistencije država sa različitim društvenim uređenjem.

I svet se, s vremenom — i pod uticajem aktivnosti nesvrstanih zemalja — značajno izmenio. Hladni rat ustupio je mesto popuštanju međunarodne zategnutosti, iako je blokovska podela sveta i danas njegova teška realnost, a popuštanje zategnutosti još uvek ograničeno i po svome dometu, i po sferama međunarodnih odnosa na koje se odnosi, i po geografskom prostoru koji zahvata.

U tom svetu politika nesvrstanih je za nepune dve decenije, od Beogradske konferencije (na kojoj je učestvovalo 20-ak zemalja) izrasla u svetski pokret, koji obuhvata danas preko sto zemalja.

Poznata je linija razvoja te politike — od nekadašnjeg insistiranja na ukidanju hladnog rata (tj. blokovske konfrontacije) i upućivanja apela za početne korake u sporazumevanju među velikim silama (na Beogradskoj konferenciji 1961) do formulisanja celovitog programa borbe za mir i ravnopravnu međunarodnu saradnju u procesu demokratizacije međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa (na Alžirskoj konferenciji 1973), i čvršćeg organizacionog i političkog uobličavanja te platforme u autonoman svetski politički pokret osporavanja međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa imperijalističke epohe (na Petoj konferenciji u Kolombu 1976).

Platforma borbe za političku nezavisnost proširena je i produbljena — programom borbe za uspostavljanje novog međunarodnog ekonomskog poretka, tj. za stvaranje ekonomske osnove stvarne nacionalne nezavisnosti i samostalnog razvoja svakog naroda.

Pokret nesvrstanih, dakle, danas nudi razvijen program za rešavanje najaktuelnijih i sudbonosnih problema savremenog sveta (posebno problema rastućeg jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja i regiona sveta) — *kroz opštu svetsku akciju*, koja je u interesu svih — i razvijenih i nerazvijenih. To je — svetska politika koja je prihvatljiva za čovečanstvo kao celinu; to je alternativa na kojoj čovečanstvo može da preživi nuklearnu eru i da premosti zastrašujući ponor između bogatih i siromašnih, sitih i gladnih...

Veliku ulogu i odgovornost u svetskim poslovima, razume se, i danas imaju *velike sile*, koje poseduju ogromnu materijalnu snagu i zastrašujuću vojnu moć. Ali odlučivanje o opštim problemima savremenoga sveta, o njegovoj sadašnjosti i njegovoj budućnosti, više ne može biti rezervisano za uski krug velikih sila; bez obzira na to što su, u raznim područjima ostale neke njihove monopolske pozicije i snažne težnje da se to reafirmiše kad god je moguće. Pokret, odnosno politika nesvrstanih postala je *partner* u svetskim poslovima, i danas više ne samo ogromna moralna nego i velika materijalna snaga.

Doduše, zbog toga što je to vizija — *revolucionarna* po sadržaju u odnosu na aktuelno stanje stvari u današnjem svetu, ona je, prirodno, sučeljena sa snažnim otporima blokovske politike. Zbog toga su i pritisci spolja na tu politiku rasli zajedno sa rastom njenog značaja i snage. Javljali su se i pokušaji stvaranja paralelnih političkih pokreta (na platformi tzv. trećeg sveta ili pretvaranja »Grupe 77« u takav pokret) koji bi, oduzimajući pokretu nesvrstanosti neka od glavnih područja njegovog delovanja, zamenili nesvrstanost i preuzeli njenu društveno-istorijsku ulogu; ispoljavaju se raznorodne tendencije unošenja ideoloških i drugih diferencijacija među nesvrstanim zemljama, odnosno pokušaji podređivanja politike nesvrstanosti blokovskim interesima i potrebama, i zaoštava se međublokovska konfrontacija pre svega na područjima nesvrstanih zemalja, izazivajući nove krize. U tom smislu nastoje se koristiti i sporovi, pa i oružani sukobi do kojih dolazi među pojedinim nesvrstanim zemljama.

To, razume se, ne ostaje bez određenog uticaja na pojedine nesvrstane zemlje i na pokret nesvrstanosti. Taj pokret se i sam suočava s određenim dilemama u svom razvoju, koje se tiču traženja putova za jačanje efikasnosti politike nesvrstanosti, posebno efikasnijeg sprovođenja sačinjenih programa i usvojenih odluka.

Međutim, i to govori o dimenzijama i snazi te politike. Činjenica je da je i u tom pogledu, sposobnošću da *odoli* pritiscima i divergentnim tendencijama i ostane autonomna snaga, politika nesvrstanosti potvrdila svoju vitalnost. Naravno, pretpostavka za to je — pravovremena, realistična i istovremeno anticipativna politička akcija i inicijativa nosilaca te politike.

5. Jugoslavija je imala inicijativnu, odnosno vrlo aktivnu ulogu u odnosu na sve značajne skupove i aktivnosti nesvrstanih zemalja i preduzimala je odgovarajuće mere — i unutar zemlje i u svojoj međunarodnoj aktivnosti — za sprovođenje u život stavova i odluka tih skupova. U razvoj idejno-političke platforme i organizaciono oformljivanje pokreta nesvrstanosti u svetski pokret za demokratizaciju međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa ugrađen je vrlo značajan doprinos Jugoslavije, a posebno njenog Predsednika. Na tome se zasniva i veoma veliki ugled i uticaj Jugoslavije među nesvrstanim zemljama, i šire, u savremenim međunarodnim odnosima.

Aktivnost Jugoslavije među nesvrstanim zemljama usmerena je, pre svega, na očuvanje akcionog jedinstva pokreta nesvrstanosti. Na XI kongresu SKJ u tom je smislu istaknuta potreba da nesvrstane zemlje sve svoje međusobne probleme, sporove i sukobe i rešavaju miroljubivim putem, boreći se protiv toga da se sukobi među nesvrstanim zemljama pretvaraju u političku konfrontaciju blokova. U Rezoluciji XI kongresa, pored ostalog, istaknuta je i potreba da se nesvrstane zemlje organizuju tako da u slučaju iskrslatog sukoba među pojedinim članicama pokreta nesvrstanosti mogu pružiti sve vrste usluga radi ograničavanja i otklanjanja sukoba.²¹

21

»XI kongres SKJ — Referat i završna reč SKJ«, izd. centar »Komunist«, Beograd, Predsednika Tita — Rezolucije, Statut 1978, str. 180—181.

Politika nesvrstanosti je trajna spoljnopolitička orijentacija socijalističke samoupravne Jugoslavije. Opređenije SFRJ za nesvrstanost izraz je kontinuiteta socijalističke revolucije i borbe radničke klase, naroda i narodnosti Jugoslavije, pod rukovodstvom SKJ, za slobodu, nacionalnu nezavisnost, za ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti, za izgradnju socijalističkog samoupravljanja.

Nesvrstana spoljna politika Jugoslavije uslovljena je, pre svega, isto-rijskim težnjama i interesima njenih naroda i narodnosti, da se u odno-sima sa drugim državama i narodima — na principima ravnopravnosti, nezavisnosti, poštovanja suvereniteta, nemešanja u unutrašnje poslove kroz aktivnu miroljubivu saradnju — bore za mir među narodima i za nezavis-nost i ravnopravnost u njihovim međusobnim odnosima, za njihov slobodni i samostalni ekonomski i društveni razvoj. Ona je integralno pove-zana sa socijalističkim samoupravnim društveno-ekonomskim uređenjem zemlje i u neposrednoj je funkciji odbrane naše slobode, odnosno nezavis-nog i samostalnog puta socijalističkog samoupravnog društvenog razvoja.

Na platformi politike nesvrstanosti Jugoslavija razvija danas vrlo di-namičnu i svestranu međunarodnu aktivnost u okviru Ujedinjenih nacija i van njih; veoma je aktivno učestvovala u pripremanju Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji; ima aktivan i principijelan odnos prema svim događajima, problemima i kriznim žarištima koja ugrožavaju svetski mir i nezavisan razvoj pojedinih naroda i zemalja. Na toj platformi ona je razvila svoje odnose ne samo sa nesvrstanim zemljama nego i sa svim ve-likim silama, socijalističkim i kapitalističkim zemljama. Rukovodeći se principima te politike, ona poklanja posebnu pažnju razvijanju dobrosu-sedske saradnje sa susednim zemljama.

Dinamizmu te aktivnosti doprinose i procesi demokratizacije i podru-štvljavanja naše spoljne politike, koji se — naročito tokom poslednje de-cenije — odvijaju kao komponenta demokratizacije našeg političkog si-stema i političkog života u celini. Principijelna, aktivna i dinamična spolj-na politika predstavlja značajan element stabilnog međunarodnog polo-žaja i bezbednosti Jugoslavije.